

Pred petimi leti sem pregledal več kot deset slovenskih koledarjev. Vsi so prikazovali Lunine mene. Eni so bili res čedni, zelo lepi, da ne rečem fantastični. Tu mislim predvsem na zunanji izgled in izbrane fotografije ali umetniške slike, na pašo za oči, papir. Za njihovo neoporečno vsebino pa pri vseh tega ne morem trditi. Koledarji so bili z večjimi in manjšimi napakami. Medtem ko so bili prikazi poteka dni, tednov in mesecev ter napovedi začetka letnih časov, dnevi državnih, verskih in drugih praznikov podani v redu, pa s prikazi Luninih men (faz) ni bilo tako. V nekaterih koledarjih so prikazali oz. navedli napačen simbol (znak) za kako Lunino meno. Velikokrat so simbol za prvi krajec zamenjali za simbol zadnjega krajca in obratno; tudi simbol za mlaj so včasih zamenjali za simbol ščipa in obratno. Zapazil sem tudi, da nekateri koledarji enačijo mlaj in mlado luno, kar je napaka. Izraza za staro luno pa sploh nisem zapazil, da bi ga uporabljali. Zato bom v tem spisu na kratko pojasnil Lunine mene, predstavil pravilne simbole zanje (4), pa še nekaj povedal o mladi in stari luni.

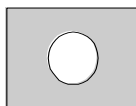
Kaj pomeni izraz mlada luna in kaj stara luna?

Vsega pa tudi ne veste, zato je vredno prebrati tudi ta, povsem preprost poljudni spis v zvezi z Luninimi menami.

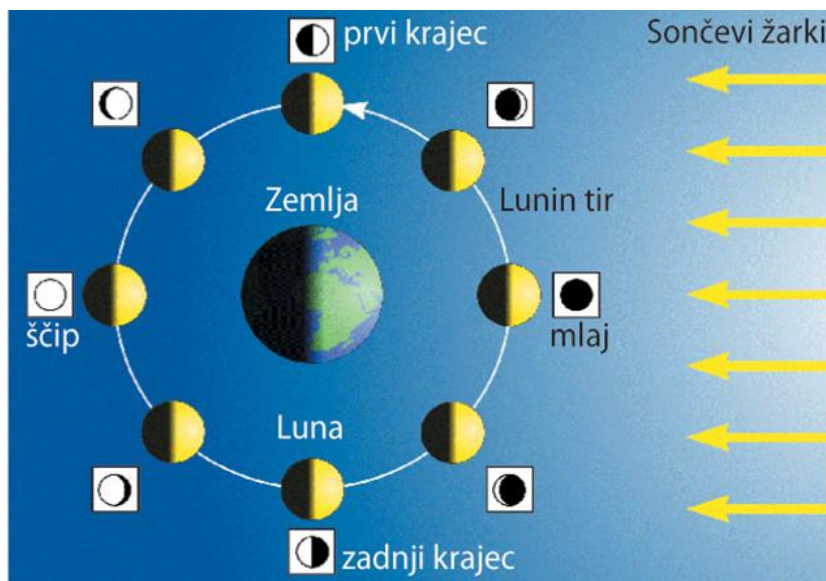
Največja hiba koledarjev je bila (in je še) pravilni prikaz simbolov za Lunine mene, medtem ko datum in čas nastopa men napovedo kar pravilno (to se pač prepíše).

Začnimo z Luninimi menami. Luna je edina Zemljina naravna spremljevalka. Giblje se okrog Zemlje, ki kroži okrog Sonca. Luna je temno okroglo vesoljsko telo. Vidimo jo zato, ker jo osvetljuje Sonce. Sonce stalno osvetljuje polovico Lune. To osvetljeno polovico Lune pa z Zemlje različno vidimo, vsak dan (trenutek) drugače. To je bistvo Luninih men, tj. navideznih Luninih sprememb.

Ko z Zemlje vidimo vso osvetljeno polovico Lune, se ta mena imenuje **ščip** (beseda spominja na ščit) ali **polna luna**. Takrat je Zemlja med Soncem in Luno.

Simbol za ščip ali polno luno, ko je Luna vidna kot svetla okrogla ploskvica. Luna v ščipu vzhaja okoli 18. ure in zahaja okoli 6. ure. Je vidna vso noč.

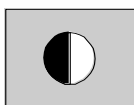
Lunine mene ali faze; glavne štiri so: prvi krajec, ščip ali polna luna, zadnji krajec in mlaj ali prazna (črna) luna. Sonce ves čas osvetljuje polovico Lune, in to osvetljeno polovico Lune z Zemlje različno vidimo. Vsaka opredeljena mena nastopi natanko ob določenem času (časovnem trenutku). Je torej trenutni nebesni dogodek ali pojav.

Ko je Luna med Zemljo in Soncem, je k Zemlji obrnjena neosvetljena polovica Lune. Zato Lune ne vidimo, čeprav je na nebu. Ta mena se imenuje **mlaj** ali **prazna** (tudi črna) luna.

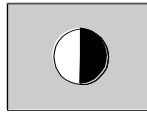
Simbol za mlaj ali prazno luno, ko Luna ni vidna, saj vzhaja in zahaja skupaj s Soncem. Vzhaja s Soncem okoli 6. ure in zahaja skupaj s Soncem okoli 18. ure.

Mlaj in ščip sta si časovno razmaknjena za okoli 14 dni (dva tedna). Približno na polovici med mlajem in ščipom nastopi **prvi krajec**, ko je Luna vidna v obliki svetlega polkroga, podobnega črki D (Luna se navidezno debeli). Osvetljeni polkrog je z največjo debelino obrnjen v desno, proti Soncu ali: Sonce je desno od Lune.

Simbol za prvi krajec, ko Luna vzhaja okoli poldne, je na jugu okoli 18. ure in zahaja okoli polnoči.

Približno na polovici med ščipom in mlajem nastopi **zadnji krajec**, ko je Luna vidna v obliki svetlega polkroga, podobnega črki C (Luna navidezno crkuje). Osvetljeni polkrog je z največjo debelino obrnjen v levo, proti Soncu ali: Sonce je levo od Lune.

Simbol za zadnji krajec, ko Luna vzhaja okoli polnoči, je na jugu okoli 6. ure in zahaja okoli poldne.

Opisali smo štiri glavne Lunine mene (in njihove značilnosti), čeprav je men več, vse pa se zvrstijo približno v času 29,5 dneva (okroglo v enem mesecu). Ta čas imenujemo sinodski mesec (tudi lunacija, včasih lunarni mesec in zelo poredko lunski mesec) in ga moramo razlikovati od zvezdnega meseca 27,3 dneva, v katerem Luna obkroži Zemljo.

* * *

Zdaj pa še nekaj o mladi in stari luni. Besedo luna pišemo tu z malo začetnico, saj gre za izraz (termin).

Mlada luna pomeni čas (časovni presledek ali interval) med mlajem in ščipom, ko se Luna navidezno debeli ali, kot tudi rečemo »gor jemlje«. Traja približno 14 dni. V tem času je Luna večinoma vidna popoldne in zvečer. Prvi krajec na primer nastopi približno na polovici mlade lune.

Stara luna pa je čas (časovni presledek) med ščipom in mlajem, ko se Luna navidezno krči ali, kot rečemo »crkuje ali dol jemlje«. Traja tudi okoli dva tedna. V tem času je Luna večinoma vidna zjutraj ali dopoldne. Zadnji krajec na primer nastopi približno na polovici stare lune.

Medtem ko je Lunina mena trenutni pojav oz. dogodek na nebu, za mlado in staro luno velja, da sta to časovna presledka (intervala) med opredeljenima menama. Zato torej mlaja ne smemo enačiti z mlado luno (časovni trenutek bi enačili s časovnim presledkom), lahko pa rečemo, da se mlada luna začne z mlajem ali da je mlaj začetek mlade lune. Lahko tudi rečemo, da srp mlade lune z največjo debelino kaže približno proti zahodu (zahajajočemu Soncu).

V tem kratkem sestavku sem poskušal pojasniti bistvo Luninih men in pojmov mlada luna in stara luna. Čeprav nam je Luna najbližje vesoljsko telo, čeprav tako lepo krasi zvezdnato nebo, čeprav je tako primerna za opazovanje in mesečina tako prijetno obliva naše okolje itn., pa astronomom dela velike

težave. Zelo je muhasta, nepredvidljiva in prav zoprna, posebno takrat, če želimo pri njej kaj natančno izračunati. Recimo, kdaj bo jutri natančno vzšla. Če izračun vzida za idealno obzorje je zahteven, kaj šele, če je treba upoštevati relief. Zvezde so glede tega prave pohlevne ovčke v primerjavi s to neukročeno trmoglavko.

Venera kot Večernica in srp mlade lune na večernem nebu.
(Aleksander Božič)

Kljub temu, da je Luna zapleteno vesoljsko telo, ki se včasih obnaša mimo vseh pravil, pa jo v vsakdanjem življenju vseeno lahko primerno uporabimo za *približno orientacijo* na zemljišču in za približno *oceno krajevnega časa*. Pri tem moramo seveda poznati značilnosti glavnih štiri Luninih men in čas Luninega “debelenja” od mlaja do ščipa (mlada luna) in čas Luninega “crkavanja” od ščipa do mlaja (stara luna).

Glede približne orientacije po Luni si zapomnimo tole:

- Luna v meni mlaj za orientacijo ni uporabna.
- Luna v meni prvi krajec leži okoli 18. ure na jugu.
- Luna v ščipu je okoli polnoči na jugu.
- Luna v meni zadnji krajec leži okoli 6. ure na jugu.

Glede ocene krajevnega časa po Luni pa tole:

Srp mlade lune vidimo (popoldne in) zvečer na zahodnem delu neba in je izbočen v desno, proti Soncu, približno proti zahodu. Čas ocenimo, da je nekaj po 18. uri, odvisno od debeline srpa.

Srp stare lune je viden zjutraj (in dopoldne) na vzhodni strani neba in je izbočen v levo, proti Soncu, približno proti vzhodu. Čas ocenimo, da je nekaj pred 6. uro, odvisno od debeline srpa.

Če upoštevamo gornja pravila, se v jasnem vremenu po Luni lahko približno orientiramo in po njej tudi približno ocenimo krajevni čas. Seveda je tu poudarek na približno. Pa še precej moramo vaditi, da to večino obvladamo. Rezultat večine nas večkrat tudi razočara zaradi Lunine nagajivosti. Gre bolj za razvedrilo, za zabavo, za prostovoljno dejavnost na počitnicah ali kakem izletu. Če ne želite, se dejavnosti takoj odpoveste.

Še enkrat posebno poudarimo, da so navedene vrednosti časa res zelo približne in da je situacija z Luno na nebu zvečer ali zjutraj v vsakem letnem času drugačna, posebno velika razlika pride med poletjem in zimo, ko je poleti okoli 18. ure Sonce še krepko na nebu, pozimi pa je v tem času že daleč pod obzorjem in je že noč. Svoje naredi tudi premik ure v poletnem času.

Sicer pa je bil namen tega spisa le, da pojasni, kaj je mlada luna in kaj stara luna. To je spis v polni meri pojasnil, in še več.

Slike so s spleta.

Kranj – Zlato Polje, 15. 12. 2016

Marijan Prosen